

Identiteta Gobija v Mongoliji

IZVLEČEK

Za Gobi na jugu Mongolije so značilni peščeni viharji, polpuščavsko in puščavsko podnebje, perifernost, nomadi, dvogrbne kamele, turizem in še marsikaj. Značilnosti, posamezne ali v sklopu, ki razlikujejo Gobi od ostalih pokrajin, tvorijo njegovo identiteto.

Ključne besede:

Gobi, Mongolija, puščava, polpuščava, identiteta.

ABSTRACT

Identity of Gobi in Mongolia

Gobi in the southern part of Mongolia is characterised by sandstorms, arid and semi-arid climate, peripheral position, nomads, camels, tourism etc. The mentioned characteristics, individually or in a complex, distinguish the Gobi from other areas and create its identity.

Key words:

Gobi, Mongolia, desert, semi-desert, identity.

Avtor besedila in fotografij:

MATEJ LIPAR, študent geog.,

Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Slovenija

E-pošta: matej.lipar@gmail.com

COBISS I.04 strokovni članek

Gobi zavzema približno 1.300.000 km² ozemlja na severu Kitajske in jugu Mongolije. Od vzhoda do zahoda meri okoli 1600 km, od severa do juga pa okoli 950 km. Na severu ga omejuje gorovje Altaj, gorovje Hangaj in stepska pokrajina Mongolije, na jugozahodu planota Tibet ter na jugovzhodu gorovja, ki omejuje Severno kitajsko ravnino.

V najširšem pomenu je Gobi pokrajina, ki se v smeri zahod-vzhod razteza od Pamirja (puščavo Takla Makan nekateri tudi prištevajo h Gobiju) do gorovja Velikega Hingana na meji z Mandžurijo, v smeri sever-jug pa od vznožij Altaja in Jablonskega gorovja do verige gorovij Kunlun Shan, Altun Shan in Qilian Shan, ki tvorijo severne grebene planote Tibet (1, 2, 3, 4).

Gobi - le grušč in pesek ali še kaj drugega? Lahko ga opredelimo kot puščavo, polpuščavo, periferijo, pokrajino nomadov, dvogrbnih kamel, gobi medvedov in dinozavrovih okostij; z vidika popotnikov kot zanimivo območje in za marsikoga celo kot anekumeno. Nenazadnje je Gobi preprosto le ... Gobi, ki ima prepoznavno identiteto sušne pokrajine.

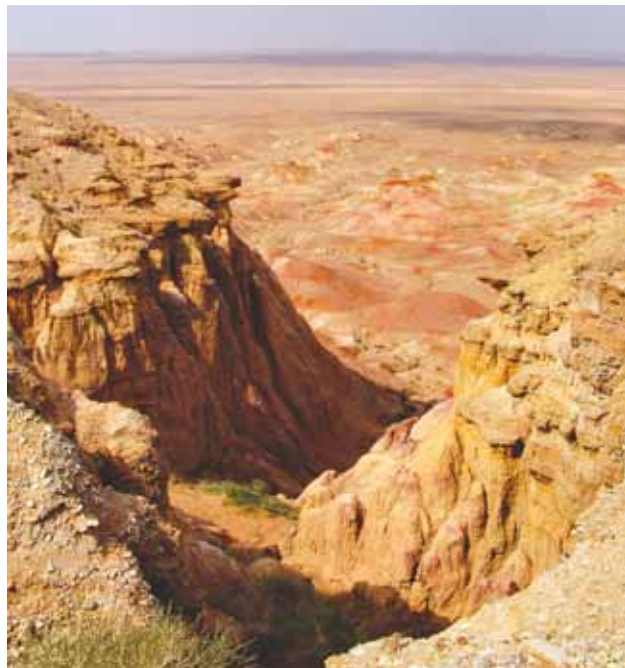

Sušna identiteta Gobija

Delež poraslega površja z rastlinstvom je eden od kriterijev za opredelitev polpuščave in puščave. Nesklenjeno rastje, ki porašča manj kot 50 % in več kot 10 % površja, je značilno za polpuščave; v puščavah pa rastje porašča manj kot 10 % površja (14). Več kot 10 % površja porašča rastje na severnem in severovzhodnem delu Gobija v Mongoliji.

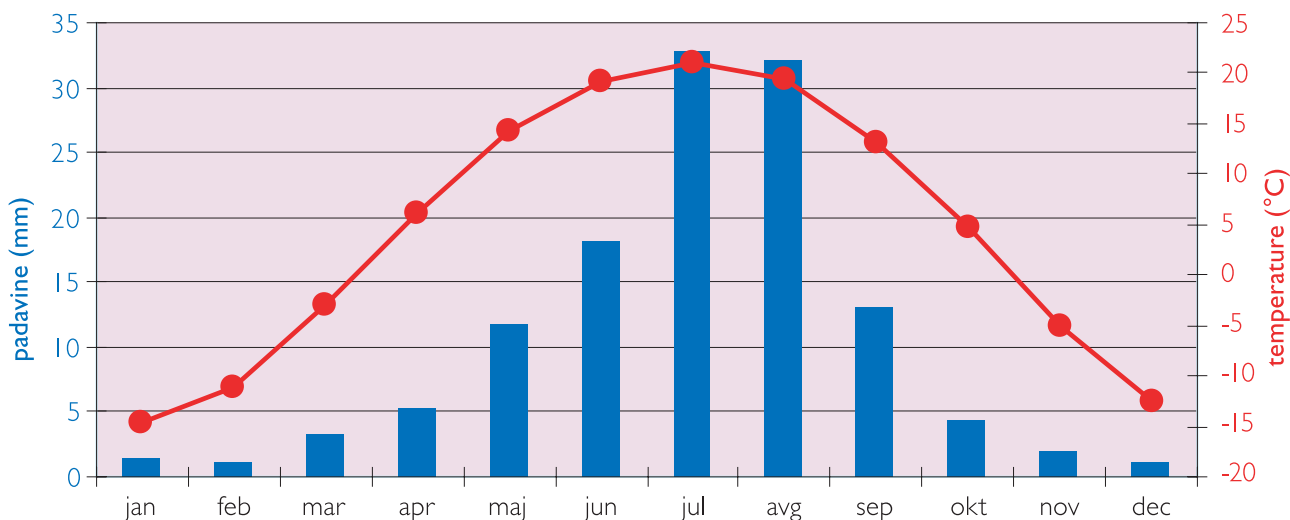
Severno mejo Gobija v Mongoliji omejujejo gorovje Altaj, gorovje Hangaj ter stepska pokrajina v vzhodnem delu Mongolije, kjer je meja določena na podlagi reliefa in povprečne letne količine padavin (kraji, katerih povprečna letna količina padavin je večja od 200 mm, ne spadajo več v pokrajino Gobi). Mongolske province (*aimagi*), ki spadajo pod Gobi, so: Hovd, Govi-Altaj, Bayanhongor, Ovorhan Gay, Dundgovi, Omnogovi, Dorngovi, Suhbatar in Dornod.

Gobi je obsežna sušna pokrajina, za katero je značilno kontinentalno podnebje z letnimi in dnevnimi temperaturnimi ekstremi. V vzhodnem delu Gobija je povprečna letna količina padavin približno 200 mm, v zahodnem delu pa manj kot 76 mm (razlika je posledica monsuna, ki doseže jugovzhodne dele Gobija). Temperature nihajo od 50 °C (julija) do -40 °C (januarja; 1, 3).

Slika 1: Meja med višjo in nižjo uravnavo – Tsagaan Suvarga. Na sliki je viden erozijski jarek ter vadi (foto: Matej Lipar).

Köppen uvršča Gobi v Mongoliji v hladno puščavsko podnebje. Povprečna letna temperatura je 1,71 °C, povprečna letna količina padavin pa 131,5 mm. Po Strahlerjevi klimatski klasifikaciji spada pokrajina Gobi v Mongoliji med pokrajine s puščavskim in stepskim podnebjem zmernih geografskih širin, za katere so značilne velike letne temperaturne amplitude, vroča poletja in hladne zime (19,8 °C povprečna julijska temperatura in -18,3 °C povprečna januarska temperatura; 6).

Slika 2: Klimodiagram za mesto Dalanzadgad (1969-1990; 6).

Prevladujeta gruščnati tip puščave in polpuščave, peščeni tip puščave zavzema manjše površine (1). V mongolskem Gobiju so sipine precej pokrajinsko razpoznavna reliefna oblika (pojavljajo se celo v bližini Ulan Batorja). Nekatere so poraščene z rastlinstvom, ki s koreninami sipine učvrsti. Le-te spreminjajo obliko počasneje kot sipine, na katerih ni rastlinstva. Izvor peska, ki v posameznih predelih Gobija tvori sipine, zaenkrat še ni popolnoma razjasnjen. Pesek je lahko sediment nekdanjega morja in jezer, lahko pa je rezultat denudacije gorskih verig, ki obdajajo Gobi, in tudi gora, ki ležijo v pokrajini sami. Največje sipine v Gobiju v Mongoliji so sipine Khongoryn: do 800 metrov visoke, več kot 150 km dolge in povprečno 20 km široke (10). Nastale naj bi kot vetrna akumulacija v smeri severozahod - jugovzhod (smer prevladujočega vetra). Domačini jih imenujejo tudi "pojoče sipine", vendar je glas, ki ga oddajajo, bolj podoben zvoku manjšega letala kot pa petju. Do oddajanja glasu pride, ko se kremenov pesek začne zaradi vetra premikati in vibrirati, kar povzroča brenčanje (4).

V središču Azije, pa vendar odmaknjen od "središča"

Periferna identiteta Gobija v Mongoliji je na prvi pogled očitna in jasna: majhno število naselij, odsotnost večjih mest in večjih prometnih križišč ter izstopajoči pomen mest severno (Ulan Bator) in jugovzhodno od Gobija (Peking). Toda z ozirom na polpuščavske in puščavske razmere v pokrajini je relativno veliko naselij. Zanimivo je, da prometnice ne obidejo Gobija, temveč ga prečkajo. V mongolski pokrajini Gobi so tri mesta z letališči za notranji promet (Altaj, Mandalgovi in Dalanzadgad), preko Gobija poteka tudi železniška proga Moskva - Peking ("Transibirska železnica"). Le-ta se vije skozi mesta Zamyn-Uud, Erdene, Orgon in Saynshand, pri katerem se ji pridruži stranska proga do mesta Zuunbayan. Asfaltnih cest v Gobiju ni. Večje makadamske glavne ceste so ceste Mandalgovi-Dalanzadgad (306 km), Arvayheer-Dalanzadgad (377 km), Dalanzadgad-Saynshand (516 km), Dalanzadgad-Gashuunsuhayt

Slika 3: Rečica (oaza) in sipine Khongoryn (foto: Matej Lipar).

(meja s Kitajsko, 325 km), Altay-Burgastay (meja s Kitajsko, 327 km), Saynshand-Zamyn Uud (meja s Kitajsko, 219 km) ter Saynshand-Choyr (229 km; 12). Dvogrbe kamele kot nekdanj prevladujoče glavno prometno sredstvo so danes zamenjali motorji, terenski avtomobili in tovornjaki. Klasična karavana kamel je v Gobiju večinoma le še turistična zanimivost, seveda pa kamele še vedno uporabljajo kot dopolnilno moč za prenašanje tovora.

Gostota prebivalstva je manjša od 1 osebe na km². Glede na način naselitve ločimo meščane (stalna naselitev) ter nomade (pogoste selitve). Selitve nomadov so sezonske, minimalno dvakrat letno. Pogosto so zimski in poletni kraji domovanja že ustaljeni, v določenih primerih (na primer izraba pašnika) pa se naselijo tudi drugam. Preživljajo se z živinorejo (predvsem s kozami, ovcami in dvoigrbimi kamelami). Živina se napaja v močvirnatih oziroma oaznih predelih ali pa jim nomadi vodo (tako kot sebi) črpajo iz vodnjakov. Značilni okrogli šotori bele barve (*geri*) nomade poleti obvarujejo pred visoko temperaturo,

pozimi pa so s pomočjo kurjenja živinskih iztrebkov zaščita pred mrazom. Njihova konstrukcija je trdna (stalna prisotnost vetrov!) ter hkrati enostavna, saj se šotor podre oziroma postavi v slabih dveh urah. Opazna je "modernizacija" nomadov, ki se kaže predvsem v opremljenosti notranjega prostora v šotoru: televizija, videokorder, radio in satelitski krožnik so danes že skoraj nepogrešljivi del imetja nomadov, saj na ta način ohranjajo "stike" s svetom. Energijo, ki je potrebna za delovanje teh aparatov, pridobivajo s pomočjo sončnih zbiralnikov. Nekateri otroci se šolajo v večjih mestih in prebivajo v internatih; tisti, katerih pomoč je pri preživetju celotne družine bistvena, pa se šolajo na daljavo s pomočjo radijskega sprejemnika.

Večja mesta v mongolski pokrajini Gobi so Dalanzadgad, Saynshand, Mandalgovi in Altaj. Poleg teh je v Gobiju tudi več manjših naselij, ki jih tvorijo večinoma šotori z dvorišči stalno naseljenih nomadov. Dvorišča so pogosto pregrajena z leseno ograjo, tako da so parcele jasno označene, naselja so opremljena s trgovino

Slika 4: Mejo med višjo in nižjo uravnavo spremljajo številni geomorfološki procesi in pojavi. Na sliki je kraj Bayanzag, znan tudi po odkritju dinosavrovih okostij (foto: Matej Lipar).

in bencinsko postajo. Tako na podeželju kot tudi v mestih se izvaja več programov, s pomočjo katerih se poskuša izboljšati gospodarstvo, ekologijo in socialni status. Večja programa, ki se trenutno izvajata v Gobiju in jih financira USAID, sta *Gobi Forage* (na podlagi iskanja načinov zgodnjega opozarjanja o suši in ostri zimi poskuša izboljšati kmetijstvo oziroma živinorejo) in *Gobi Initiative* (program razvijanja podeželja, ki ima poudarek na izobraževanju nomadov o upravljanju in gospodarstvu; 5).

Že zgodovinski relikti (ostanki Džingiskanovega zidu, verska znamenja) nam dokazujejo, da mongolski Gobi nikoli ni bil povsem "odmaknjen" od delovanja človeške družbe. Prometne značilnosti so danes dobre kljub odsotnosti večjih prometnih križišč. Gobi v Mongoliji je ne nazadnje ena pomembnejših pokrajin (natančneje Bayanzag), ki so jih zaznamovale odkritja dinosavrovih okostij. Kljub temu pokrajina ostaja periferna. Celo povezanost prebivalcev s "svetom" preko radia, televizije in satelita ostaja le enostranska, saj "svet" ni povezan z njimi.

Bo v prihodnosti prevladovala identiteta turistične destinacije?

Gobi postaja vse bolj obiskana turistična destinacija. V mestih je vse več prenočišč in trgovin, ki so iz leta v leto bolj založene in "globalizirane". Načrtov o asfaltiranju cest sicer še vedno ni (vprašanje je, ali je v puščavi gradnja asfaltiranih cest sploh smiselna, če večina turistov pričakuje vožnjo po brezpotju), obstajajo pa načrti o preureditvi letališča v Dalanzadgadu v mednarodno letališče. S tem lahko predvidimo začetek masovnega turizma, ki pa s sabo prinaša tudi nevarnosti, kot so onesnaževanje naravnega okolja, degradacija pokrajine (vožnja po makadamski cesti ni ponekod nič hitrejša od vožnje po brezpotju, zato vsak voznik izbere svojo smer) in ne nazadnje sprememba glavne dejavnosti nomadov. Sezonska selitev nomadov bo tako (lahko) pogojena le s sezonskostjo turističnega obiska.

Slika 5: Dom nomadske družine v Gobiju - šotor (ger), avto ter živina, ki se prosto pase v bližnji okolici (foto: Matej Lipar).

Slika 6: Orlova dolina z "ledenikom" (foto: Matej Lipar).

Puščavske in polpuščavske lastnosti Gobija v Mongoliji (poleg zgodovinskih preostankov in nomadizma) so glavna turistična atrakcija. Turisti ga obiščejo večinoma v poletnem času, saj so temperature v zimskem času prenizke, vroče poletne temperature pa rahlo omili stalen veter. Stalen veter, ki sicer omili občutek vročine, močno izsuši kožo, s sabo pa prinaša tudi prah, zaradi katerega se lahko pojavijo krvavitve iz nosu. Ideal prave puščave se turistom v poletnem času lahko poruši zaradi dežja (glej sliko 2).

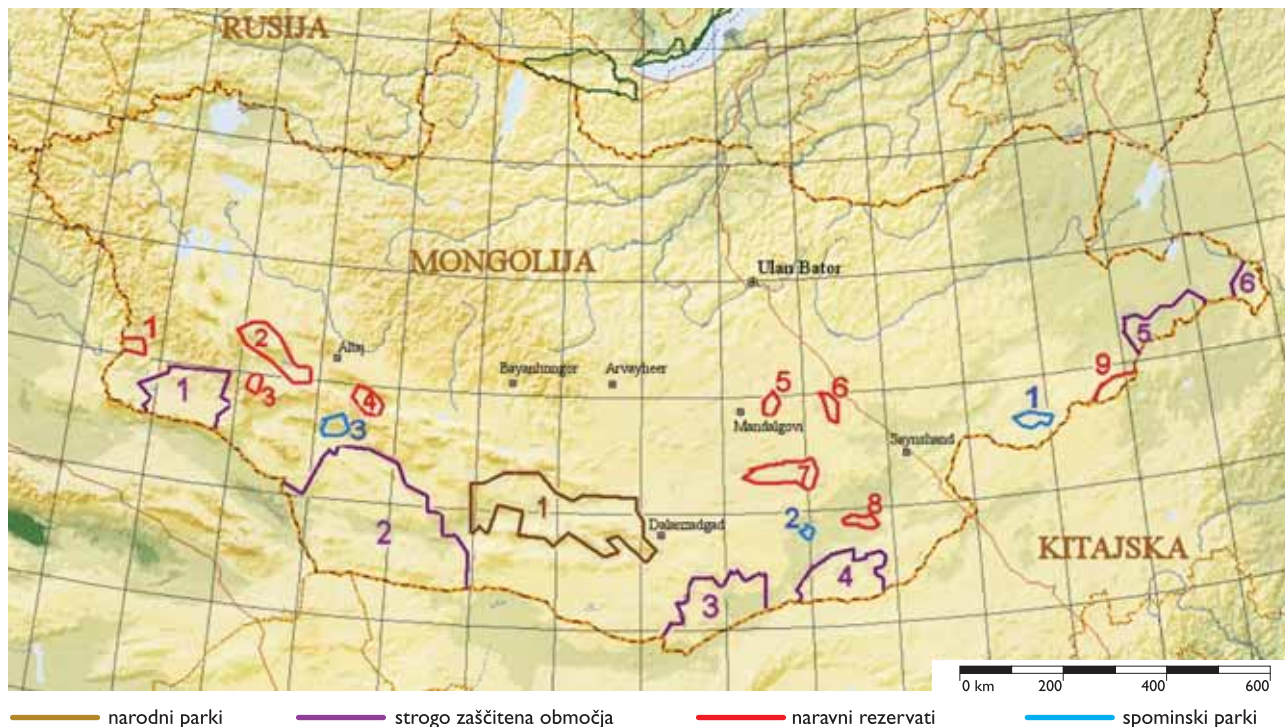
V Gobiju v Mongoliji se ustanavlja vse več parkov in zavarovanih območij: obstaja več narodnih parkov (na primer Gobi Gurvan Sayhan, Myangan Ugalzat itd.), šest večjih zavarovanih območij (Goviyin ih darhan gazar "A", Goviyin ih darhan gazar "B", Goviyin бага darhan gazar "A", Goviyin бага darhan gazar "B", Dornod Mongolyntal in Nomrog), šest naravnih rezervatov (Ergeliyn Zoo, Ih Nart, Ih Gazaryn chuluu, Zagiyn Us, Alag Hayrhan uul in Burhan Buuday uul) ter dva spominska parka (Suyhent in Eej Hayrhan uul; 12).

Mongolskemu Gobiju lahko torej pripišemo več identitet. Temeljna je relativno "statična" identiteta suhe pokrajine, razvidna iz pomanjkanja vode, posledice pa so vidne tudi v rastlinstvu, živalstvu, reliefu, prsti in tudi v načinu življenja ljudi. Drugačna je periferna identiteta, ki je določena predvsem iz vidika gospodarstva, poselitve in prometnih značilnosti; na primer iz vidika zgodovine ali pa zemljepisne lege Gobija (v središču Azije) pa ta oznaka ni primerna. Še bolj subjektivna je identiteta anekumene; življenje nomadov v Gobiju sicer ni preprosto, z vidika "evropskega" človeka je mogoče nesprejemljivo. Na novo se razvija identiteta turistične destinacije, ki postaja čedalje bolj očitna (vse več ponudb turističnih agencij za obisk Gobija).

Na leto je v mongolskem Gobiju od 61 do 127 prašnih dni (dni, v katerem se pojavijo peščeni zameti in peščeni viharji): od tega je 20 - 37 dni s peščenimi viharji, ki se pogosteje pojavljajo na urbanih območjih (prst je zaradi antropogenih dejavnikov ponekod bolj izpostavljena vetru) kot na deželi. Povprečna hitrost vetra v času peščenega viharja je 11 - 20 m/s, v peščinem zmetu pa 6 - 15 m/s. Povprečen čas trajanja peščenega zameta je 3,6 ure, peščenega viharja pa 4,6 ure. 61 % peščenih viharjev se pojavi spomladi, hkrati pa se jih 78 % pojavi podnevi (med 9.00 in 21.00 uro; 7). V času peščenih viharjev se poslabša vidljivost - v približno 30 % peščenih viharjev je vidljivost manjša kot kilometer. Število peščenih viharjev se od leta 1960 do leta 1980 povečuje, po letu 1990 pa število dni s peščenimi viharji pada. Vzrok temu je aktivnost človeka in letna količina padavin; od leta 1960 se je populacija Mongolov povečevala, s tem pa se je povečeval tudi transport ter raba pašnikov in posledično erozija prašnih delcev v pokrajini. Tudi količina padavin se je zmanjšala od leta 1960 do leta 1980 (najsušnejše leto je bilo 1980). Zadnjih 10 let, še posebej od leta 1990 do 1994, pa količina padavin raste, kar vodi tudi k zmanjšanju števila dni s peščenimi viharji (7).

Lastno identiteto Gobija lahko določimo na osnovi analize in sinteze fizično- in družbenogeografskih lastnosti. Posamezne lastnosti lahko pripišemo tudi drugim območjem na Zemlji, toda kot celota pa so

značilne le za Gobi. Torej je lastna identiteta splet vseh ostalih – puščavske, periferne, identitete anekumene in turistične destinacije ter – ne nazadnje – tudi gruščnate in peščene pokrajine.

Slika 7: Zaščiteni območja v Mongoliji (12, 13). **Narodni park** (1: Gobi Gurvan Sayhan), **strogo zaščiteni območja** (1: Goviyn ih darhan gazar "B", 2: Goviyn ih darhan gazar "A", 3: Goviyn бага darhan gazar "B", 4: Goviyn бага darhan gazar "A", 5: Dornod Mongolyntal, 6: Nomrog), **naravni rezervati** (1: Bulgan gol, 2: Sharga, 3: Alag Hayran uul, 4: Burhan Buuday uul, 5: Ih Gazaryn chuluu, 6: Ih Nart, 7: Zagiyn Us, 8: Ergeliyn Zoo, 9: Lhachinbandad uul) ter **spominski parki** (1: Ganga nuur, 2: Suyhent, 3: Eej Hayran uul).

Literatura

1. Grolier Multimedia Encyclopedia 2003. Sholastic. CD-ROM.
2. Natek, K., Natek, M. 2002: Države sveta 2000. Mladinska knjiga. Ljubljana.
3. Britannica Encyclopedia 2000. Britannica CD 2000 Deluxe edition. CD-ROM.
4. Man, J. 1998: Gobi, tracking the desert. Phoenix. London.
5. USAID, Mongolia 2006. Medmrežje: <http://www.usaid.gov/mn/programs/> (citirano 12. 11. 2006).
6. Climatological information for Mongolia and northern part of China 2003. Hong Kong observatory. Medmrežje: <http://www.hko.gov.hk/wxinfo/climat/world/eng/asia/china/mongolia> (citirano 1. 5. 2006).
7. Natsagdorj, L., Jugder, D., Chung, Y. S. 2003: Analysis of dust storms observed in Mongolia during 1937-1999. Atmospheric Environment, 37. London.
8. Weather Glossary 2005. Medmrežje: <http://www.weather.com/glossary/d.html> (citirano 1. 5. 2006).
9. Sadler, C. J. 1996: The Gobi Desert. Earth, vol. 5, issue 4. New York.
10. Discover Mongolia (Places to visit) 2002. Undur Dov Company. Medmrežje: <http://www.discover.mn/about/index.html> (citirano 1. 5. 2006).
11. Komatsu, G., Brantingham, P. J., Olsen, J. W., Baker, V. R. 2001: Paleoshoreline geomorphology of Böön Tsagaan Nuur, Tsagaan Nuur and Orog Nuur: the Valley of Lakes, Mongolia. Geomorphology, 39. London.
12. Tourist map of Mongolia 2004. Mongolian Tourism board & Cartography Co., Ltd. Ulaanbaatar.
13. Interactive World Atlas 2000. Microsoft Encarta. CD-ROM.
14. Lovrenčak, F. 2003: Osnove biogeografije. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
15. Cunningham, W. D., Windley, B. F., Owen, L. A., Barry, T., Dorjnamjaa D., Badamgarav, J. 1997: Geometry and style of partitioned deformation within a late Cenozoic transpressional zone in the eastern Gobi Altai Mountains, Mongolia. Tectonophysics, 277. NY.